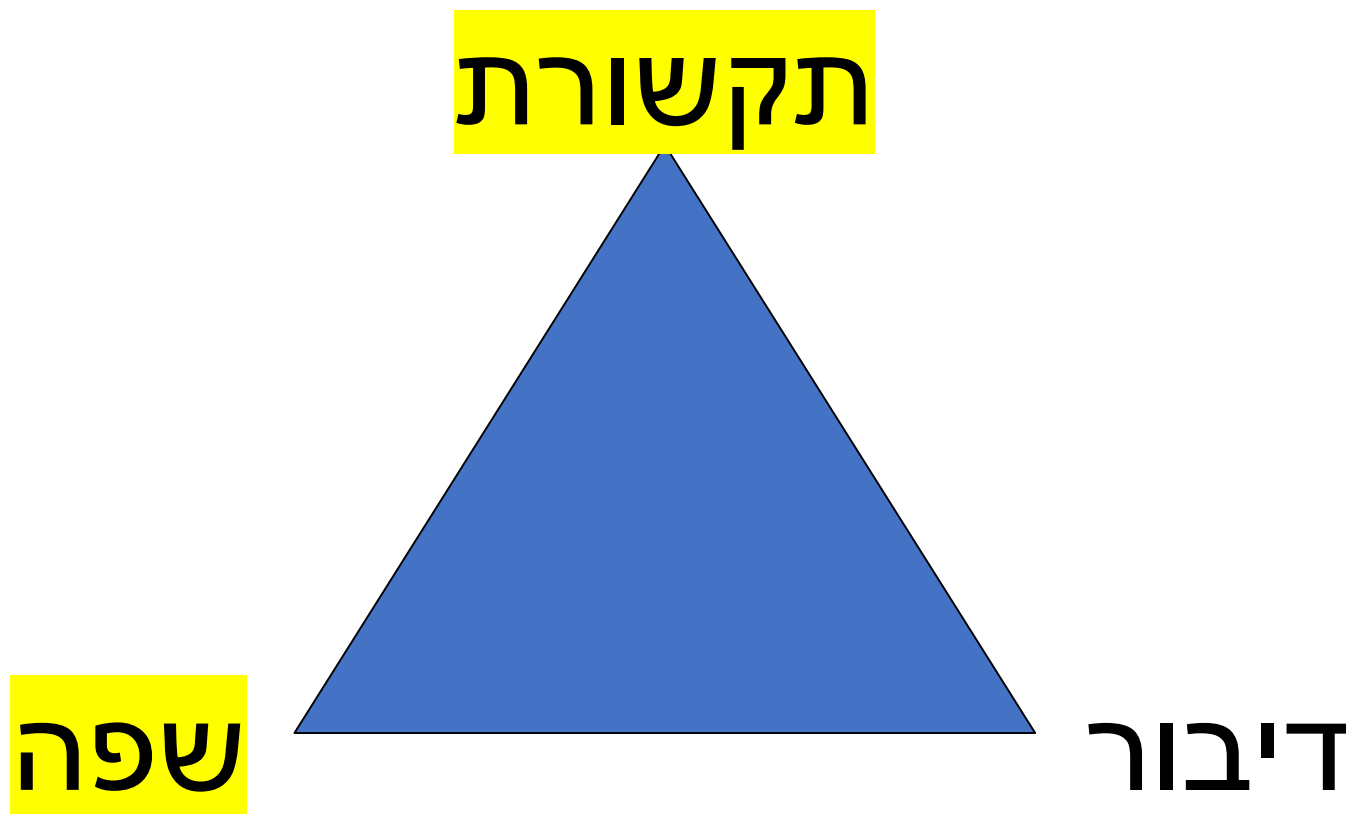

התפתחות תקשורת, שפה ודיבור בקרב ילדים

מירי נבנצהל
קלינאית תקשורת
המרכז הקליני, אוניברסיטת חיפה

אבחנה בין מושגים בסיסיים

התפתחות תקינה של שפה ותקשורת

מתפתחת במקביל להתפתחות יכולות נוספות:

- יכולת מוטורית

- יכולת קוגניטיבית

- יכולת סנסורית

- יכולת רגשית- חברתית

שימוש יעיל בשפה מחייב יכולת הבעה והבנה תקינים. בהתפתחות נורמטיבית שתי

יכולות אלו מתפתחות במקביל, כאשר יכולת ההבנה לרוב מקדימה את יכולת

ההבעה.

שלים בהתפתחות שפה

- שלב קדם מילי
- שלב חד מילי
- שלב דקדוקי מוקדם
- שלב דקדוקי מאוחר

השלב הקדם מילי

נמשך מהלידה עד להופעת המילה

הראשונה.

❖ בשלב זה ישנם שתי תקופות עיקריות:

1. שלב הפרשנות: ההורה מפרש באופן תקשורתי

התנהגויות אקראיות של התינוק. היוזמה התקשורתית היא של המבוגר.

• נמשך בערך עד גיל 10 חודשים.

2. שלב הכוונות התקשורתיות- בה משתכללות היכולות של התינוק והוא מתחיל להשפיע באופן מכוון על פעולות המבוגר.

תקשורת בשלב הפרשנות (קדם מילי)

- מגיל מספר שבועות הילד מראה עדיפות להתבונן בבני אדם. מגיל מספר

- שבועות יש ביסוס של "קשר עין הדדי".

- "שיחות" ותגובות הדדיות על פי תור.

- שימוש בערוצים שונים , כגון-

- (הפקות קול, יצירת קשר עין, מגע, הבעות פנים

- ותנועות גוף).

תקשורת בשלב הפרשנות (קדם מילי)

- הדיאדה מהווה תשתית להתפתחות מיומנויות התקשורת.
- התפתחות התקשורת מהווה בסיס להתפתחות תקינה של השפה.
- ישנה חשיבות רבה למידת ההיענות של המבוגר לאיתותי התינוק (attunement)

- **Motherese** - שימוש במבטים קצרים ופשוטים, אינטונציה מוגזמת וטון דיבור

גבוה.

"דיבור תינוקי"

❖ בשיחה עם תינוק או פעוט אנחנו –

- מאטים את קצב הדיבור, משתהים בין המילים, מעלים את גובה הטון.

- לאחרונה, מחקרים מראים שלא רק האופן שונה אלא גם המילים שבהן נבחר להשתמש, יש לכך השלכות משמעותיות על התפתחות השפה של תינוקות.

(ד"ר רינת גולד)

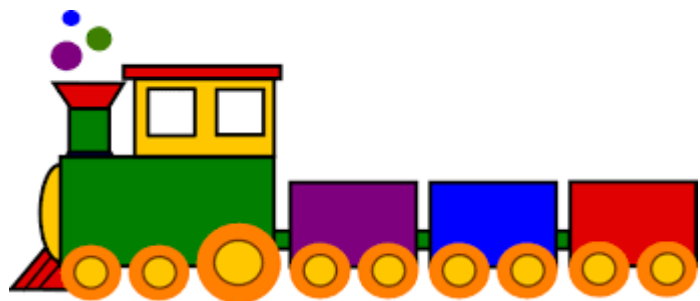
מילים "תינוקיות" או "ילדותיות"

- דווקא שימוש במילים "תינוקיות" בשלב הראשון יוכל לתמוך ביכולת לרכוש מילים "אמיתיות" בהמשך.

- איך זה יכול להיות?

- נתחיל מהסבר קצר על 3 סוגים של מילים "תינוקיות"

(ד"ר רינת גולד)

מילים ילדותיות

• **מילים איקוניות** – אלה מילים בעלות דמיון למה שהן מייצגות. למשל "טו-טו" (רכבת).

• ההבנה שצרוף צלילים מייצג דברים מסוימים מהווה תנאי ללמידת מילים.

• דרך גילוי הקשר בין צליל וחפץ, התינוק יוכל להכליל את הידע הזה למילים חדשות.

מילים ילדותיות-המשך

- **מילים מקטינות** – ("בקבוקי", "ארנבי").

למילים אלה יש סיומת שניתן לצפות (סיומת אי) ולכן הן מהוות רמז לחלוקת המילים.

- כך התינוק יכול לדעת היכן מתחילה

ומסתיימת מילה כשהוא שומע רצף של דיבור.

- (למשל "איפה הבקבוקי שלך?").

מילים ילדותיות-המשך

• **מילים מוכפלות –מילים הכוללות הברות זהות.**

• "טו-טו", "מו-מו" (פרה), "פיצי-פיצי" (מאוד קטן).

לתינוקות קל יותר לזהות מילים אלה וגם קל להם יותר להפיק אותן.

• **מילים מוכפלות תומכות בלמידת מילים** כיון שההכפלה מקלה על התינוק

להבחין בגבולות בין מילים, כיון שאלה מילים שבולטות יותר ברצף של

דיבור.

מילים תינוקיות

- בשפות רבות קיימות כ-60 מילים "תינוקיות" מעין אלה.
מחקרים רבים מצביעים על התועלת במילים כאלה בקרב תינוקות בשלבי רכישה ראשונים של מילים.
- מחקרים אלה מראים שתינוקות להורים שמשתמשים במילים "תינוקיות" **רוכשים מילים בקצב מהיר יותר** בהשוואה לתינוקות שהוריהם נמנעים מכך.

- כשילדים מתחת לגיל שנתיים מראים סימנים של עיכוב בהתפתחות שפה מומלץ להדריך את המשפחה להשתמש, בין השאר, במילים "תינוקות".

תקשורת בשלב הפרשנות (קדם מילי)

- במחקרים נמצא כי מבטי התינוק כלפי האם משמשים משוב חיובי לניסיונותיה ליצור קשר עין עמו ומשפיעים על הגברת הסיכוי שהיא תמשיך ותביט אל התינוק. באופן דומה, מבטי האם מעודדים את התינוק ליזום ולשמר חילופי מבט הדדיים.

תקשורת בשלב הכוונות התקשורתיות (שלב קדם מילי)

• 10-12 חודשים

- אצל התינוק מופיעה היכולת ליזום תקשורת מכוונת ולהגיב לתקשורת של אחרים (באמצעות קשר עין והחלפת מבט, ג'סטות, והפקות קוליות מורכבות- מלמול קנוני, הופעת ז'רגון ומילים ראשונות)

תקשורת בשלב הכוונות התקשורתיות

תנאים להופעת כוונות תקשורתיות:

- התפתחות קוגניטיבית- תחילת ההבנה של סיבתיות: אירוע א' גורר את אירוע ב'
- קוגניציה חברתית- ראשית ההבנה של האחר כישות מנטלית נפרדת (סוכן פעולה)
- איחוד סכמות (אנשים וחפצים)

שוגרמן, 1983

קביעות אובייקט

- יכולתו של התינוק לזכור ולדעת שגם אם הוא אינו רואה משהו כרגע מול העיניים, אותו משהו, (כמו חפץ או דמות), עדיין קיים במציאות.
- יכולת זו באה לידי ביטוי סביב גיל 8 חודשים והיא משמעותית ביותר להתפתחות התקשורת והשפה.

הדרכת הורים

- משחקי קוקו מסייעים לפתח קביעות אובייקט - הפנים של אמא או אבא נעלמות, ומיד מופיעות שוב.

- פעילות זו החוזרת על עצמה מאפשרת לא רק הנאה מאינטראקציה בין אישית, אלא גם למידה של תבנית כזאת - אימא עדיין נמצאת שם והתינוק מתחיל לפתח ציפייה שהיא אכן תגיע שוב.

ג'סטות- מחוות

- מחוות מזוהות כאשר הן בתוך הקשר תקשורתי והן מערבות תמיד העברת מידע או כוונה מאדם לאדם.
- מחוות אלו משמשות לביטוי כוונות תקשורתיות שונות.

❖ שני סוגי מחוות:

1) מחוות מצביעות

2) מחוות מייצגות

תפקיד המחוות המצביעות:

- להסב את תשומת ליבו של שותף התקשורת לחפץ או לאירוע חיצוני.
- אפשר לזהות לפי מעקב אחרי כיון ההצבעה של האצבע או התבוננות בחפץ שעליו הצביעו.

מחוות מצביעות (4 סוגים):

1. להראות (showing)

2. הגעה (reaching)

3. נתינה (giving)

4. הצבעה (pointing)

- ההגדרה הזו מדגישה את הערך התקשורתי של המחוות ואת כוונת התינוק להעביר מסר באמצעות השימוש במחוות באופן שהמבוגר יבין אותו.
- למשל: הושטת יד לעבר הפה כדי לסמן לאדם אחר שהוא רעב- זו מחווה.
- תינוק האוחז בצעצוע ומושיט אותו לעבר אמו, תוך שהוא יוצר עמה קשר עין, עושה מחווה הנקראת "להראות" (showing).
- Masuer טוען שישנו קשר בין הופעת מחוות ההצבעה להופעת מילים ראשונות. על פי מחקרו- הופיעו מילים ראשונות כחודש לאחר הופעת ההצבעה.

הצבעה

הצבעה- מחווה חשובה ביותר.

הילד מסב תשומת ליבו של האחר לחפץ מבלי ליצור מגע עם החפץ.

• תופיע בסביבות 12-14 חודשים. לעיתים לאחר הופעת כמה מחוות

מייצגות.

• מחקרים מראים קשר להופעת המילים הראשונות.

• המחוות יופיעו לקראת סוף השלב הקדם-מילי וימשיכו לחד מילי.

מחוות מייצגות

- 10-12 חודשים. זמן קצר לאחר הופעתן של המחוות המצביעות.
- תנועות גוף, הבעות פנים שיש להן משמעות קבועה,
- למשל:

Age Fotostock

קשב משותף

• גיל 9-10 חודשים

• סימן חשוב- התקת מבט מהחפץ למבוגר ולהפך.

• יצירת בסיס לקשב משותף כאשר המבוגר והילד מסתכלים באותו זמן לעבר חפץ\ארוע.

• העניין המשותף והמקביל של שני שותפים לאינטראקציה הוא שלב חשוב בהתפתחות התקשורת הזוגית ומאוחר יותר הוא מוביל להתפתחות היכולת להשתמש בשפה כדי לתאר את העולם וכדי לבקש חפצים.

לקות תקשורת בשלב הקדם - מילי

➤ בעיות ראשוניות בתקשורת

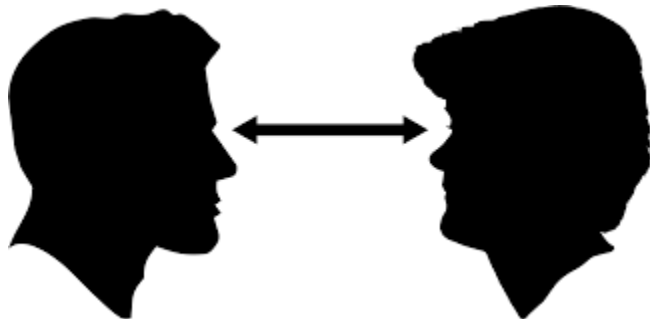
➤ קושי בנטילת יוזמה

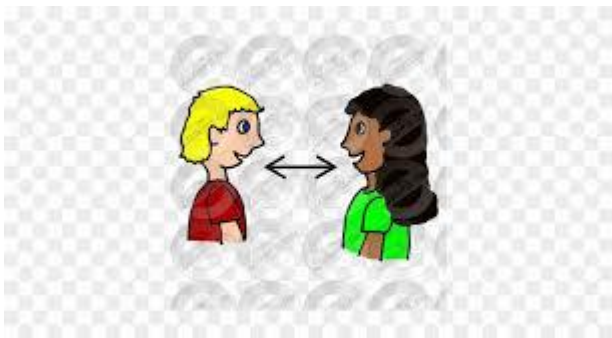
➤ שימוש בכוונות תקשורתיות מצומצמות

➤ שימוש מועט בג'סטות

חשיבות קשר עין להתפתחות חברתית

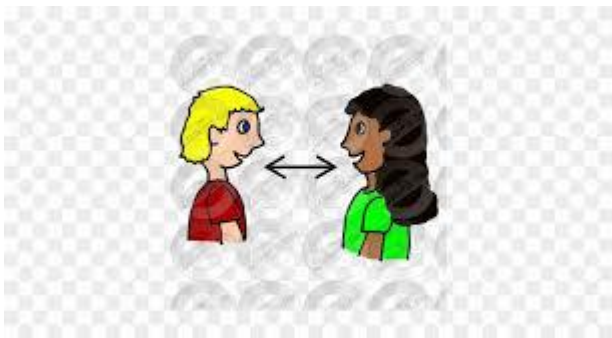
- ג'ונס וקלין
- בדקו תינוקות בעלי התפתחות טיפוסית והשוו אותם לתינוקות שבהמשך אובחנו עם אוטיזם.
- תינוקות בעלי התפתחות טיפוסית קיימת עלייה קלה ביכולת ליצור קשר עין בחודשים הראשונים לחיים, יכולת אשר נשארת יציבה עד גיל שנתיים.
- אצל תינוקות שאובחנו בהמשך עם אוטיזם נמצא דגם שונה. בחודשים הראשונים לחיים קשר העין קיים, אך הוא הולך ופוחת עד גיל שנתיים.

קשר עין- ג'ונס וקליין

- קשר העין הוא מעין רפלקס, נטייה טבעית, שאיתו נולד כל תינוק. הנטייה הטבעית הזו ליצור קשר עין מאפשרת לתינוק להיות בקשר עם העולם סביבו. תינוקות לומדים מאנשים, כך שהקשר החברתי שנוצר באמצעות קשר-עין מהווה בסיס לכל למידה בהמשך.

קשר עין

- אז מה עושים כאשר "הרפלקס" הזה של קשר עין אינו במיטבו?
- ככל שתדירות ההזדמנויות האלה תגדל, הילד יתנסה בחוויה של אינטראקציה וקשר חברתי. המוח שלו יעבד התנסויות כאלה כך שהפלטפורמה ללמידה תלך ותתייצב.
- ילדים על הספקטרום- קשר עין ודרכי טיפול בקליניקה

שנת החיים הראשונה- הבנת שפה

- הילד מבין יותר ממה שהוא יכול להפיק.
- **מגיל 5 חודשים** מתחיל להכיר מילים, תחילה מזהה את שמו.
- **מגיל 6-8 חודשים:** מילים מוכרות, מסוגל להצביע עליהן לבקשה. מצביע על איברי גוף לבקשה.
- **מגיל 8 חודשים:** מכיר ומתחיל להגיב לצירופים או משפטים החוזרים על עצמם ("תן נשיקה לאמא", "ידיים למעלה").
- **8-10 חודשים:** הרחבה משמעותית באוצר מילים הבנתי. מבין בסביבות בין 50-100 מילים.

מבינים יותר ממה שהם אומרים

- מחקרים מראים כי אוצר המילים שילדים מבינים בין גיל שנה עד שלוש גדול מאוצר המילים שהם אומרים בכ-50-150 מילים. בנוסף, נמצא שכמות המילים שילדים מבינים גדלה בקצב מהיר יותר מכמות המילים שילדים אומרים, עד שאוצר המילים שהם מפיקים כולל כ-200 מילים.
-
- כאשר ילדים יודעים כ-200 מילים שונות, הם מאטים את קצב הוספת המילים לאוצר המילים בהבנה ומשכללים את היכולת שלהם להגיד מילים שבעבר רק הבינו.

- כאשר לילדים יש אוצר מילים הכולל יותר מ-200 מילים קורה דבר נוסף:
הם מתחילים להשתמש בפעלים.
- מחקרים מצביעים על כך שהשימוש בפעלים משקף את רמת השפה של ילדים הרבה יותר טוב מהידע של שמות לחפצים והוא מנבא את המשך התפתחות הדיבור טוב יותר מכל מדד אחר.

האם קיימים הבדלים בהתפתחות השפה בין בנים ובנות?

- אין הבדלים בין בנים ובנות בכמות המילים שהם מבינים.
- יחד עם זאת, בגיל שנה עד שנתיים, נמצא שאוצר המילים שבנות מפיקות גדול בהרבה מאוצר המילים שבנים אומרים.

נקודות להדרכת הורים-שלב קדם מילי

נקודות להדרכת הורים

- להמתין, להקשיב
- כשאנו ממתנים, אנו מעניקים לילדינו את הזמן הדרוש לו כדי לבטא את רצונותיו ורגשותיו בדרכו שלו.
- ילדים זקוקים לזמן כדי לרכז את מחשבותיהם ולהחליט כיצד לענות.

• **לחקות**- אחת הדרכים הטובות ביותר ליצירת קשר עם ילדים רכים, אשר רק מתחילים לתקשר.

✓ "כשאתה בספק, אל תפקפק... תחקה".

• **לפרש**- כשאנו מפרשים עבור ילדינו, אנו אומרים את המילים כפי שהוא היה אומר זאת, אילו היה יכול.

✓ חזרה על דברי הילד בהנגנה של שאלה

התנסות ← הבנה ← השפה

- שימוש ברוטינות לעידוד רכישה והרחבת שפה.
- חזרתיות לצורך למידה.
- למצוא דרכי שימוש רבות לאותה מילה (למשל- הפועל "לפשוט" לפני אמבטיה)

shutterstock.com - 252033190

k16383645 www.fotosearch.com

הדרכת הורים- הרחבת שפה

- כאשר ילדנו מגלה עניין- אנו יכולים להוסיף לו מידע.
- "לחקות ולהוסיף"- לחקות את הצלילים שהילד מפיק ואז להוסיף מילה או פעולה חדשה.
- יש להשתמש במילים שהוא יהיה מסוגל לומר.
- השתמשו **במילים מדויקות** וספציפיות ככל האפשר. לדוגמא: "תן לי את הכדור" במקום "תן לי את זה".

הדרכת הורים- הדגשת מילות מפתח

- אבא: (מצביע על הגלידה). "הסתכלי ליאת...גלידה"
- ליאת: (מסתכלת)
- אבא: "זו הגלידה שאת אוהבת"
- ליאת: (מסתכלת בעיניים גדולות, גוחנת מעט קדימה)
- אבא: "זו גלייידת תות!"
- ליאת: מלקקת גלידה
- אבא: "מממממ! זו הייתה גלידה טובה"

הדגשת מילות מפתח

- **משתהים** לפני מילת המפתח ("את רוצה...גלידה?")
- **מאריכים** את מילת המפתח ("גלייידה")
- **לוחשים** או **צועקים** את מילת המפתח
- **מצביעים** על החפץ הקשור במילת המפתח
- ההדגשה מוסיפה שעשוע ועניין מיוחד למילים. היא מדגישה מידע שהילד זקוק לו כדי להתחיל ללמוד.

• תיקון חיובי

חזרה תקשורתית על דבריו של הילד באופן התקין. אנחנו לא אומרים "צריך להגיד או לא אומרים..." מתקנים וממשיכים בשיחה. הילד לא צריך לחזור על דבריו.

לא הבישן למד
(מסכת אבות ב, ה)

איך תינוקות לומדים?

- תינוקות לומדים הרבה מאוד מצפייה באחרים.
- מסתבר שילדים שקטים, ביישנים, עסוקים פרק זמן ארוך יותר בצפייה ערנית באחרים, בהשוואה לילדים לא ביישנים.
- הצפייה באחרים מאפשרת לאותם ילדים ביישנים את הזמן הדרוש להבין התנהגות של אנשים.

אנחנו רגילים לראות ילדים ביישנים עומדים מחוץ לקבוצת ילדים.
הם עומדים בצד וצופים.

בזמן הצפייה הם ערניים להתרחשות החברתית.

ערנות זו מאפשרת להם לפתח יכולות של קוגניציה חברתית.

ילדים על הספקטרום האוטיסטי-
שלב קדם מילי

מאפייני השפה והדיבור של ילדים עם ASD

- קושי בתקשורת קדם מילולית:

בכי לא מובחן (ע"י ההורים)

קשר עין, חיוך חברתי, התבוננות בפנים

הפקת צלילים לא טיפוסיים (צקצוקי לשון, המהום)

נטייה מופחתת להגיב לדיבור, חוסר תגובה לשם

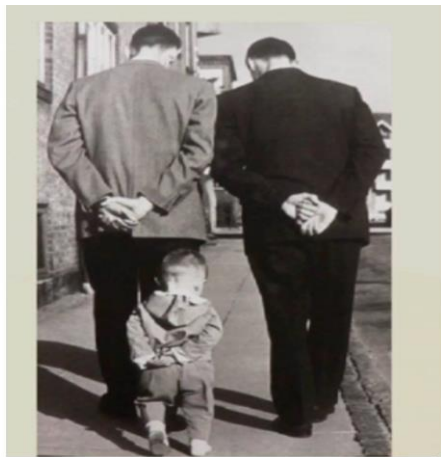
כוונות תקשורתיות מצומצמות

שימוש מוגבל בג'סטות, לקיחת יד המבוגר,

קושי בקשב משותף, הסטת מבט

מאפייני השפה והדיבור של ילדים עם ASD

- קושי בחיקוי
- ככל שילד על הספקטרום מצליח לחקות פעולות טוב יותר כך סיכוייו בתחום רכישת שפה טובים יותר.
- ככל שיכולת החיקוי של ילד על הספקטרום טובה יותר, הוא יפתח מיומנויות משחק טובות יותר בהמשך.
- שיפור בחיקוי יביא לשיפור בתפקוד חברתי כללי.

(רינת גולד, קלינאית תקשורת)

Meltzoff & Moore, *Science*

מאפייני השפה והדיבור של ילדים עם ASD

- אקולליה מיידית- חזרה על אותם מילים "כמו תוכי"
- חזרתיות – מחקר של וולף ועמיתיו.

מחקר של וולף ועמיתיו, 2014

- **מחקר של וולף ועמיתיו משנת 2014** בחן התפתחות של התנהגות חזרתית.

- התנהגות חזרתית מאפיינת ילדים שאובחנו על ספקטרום האוטיזם, אך לא רק. גם תינוקות עד גיל שנה מפגינים התנהגות חזרתית.

האם ילדים שאובחנו בגיל שנתיים על ספקטרום האוטיזם הפגינו בשלב
מוקדם יותר, בגיל 12 חודשים, התנהגות חזרתית במידה אחרת מתינוקות
אחרים?

ממצאי המחקר

ילדים בקבוצת סיכון שאובחנו
בסופו של דבר בגיל 24 חודשים,

הראו כבר בגיל 12 חודשים הרבה יותר התנהגויות חזרתיות בהשוואה
לילדים שלא אובחנו או ילדים בעלי התפתחות טיפוסית.

• התנהגות חזרתית עשויה להוות גורם סיכון לאוטיזם.

• חשוב בשלב האיתור המוקדם.

מאפייני השפה והדיבור של ילדים עם ASD

- מאפייני שפה בשלבים מאוחרים יותר-
- הפיכת כינויי גוף
- שפה אידיוסיוסנקרטית
- דיבור עצמי
- קושי בהבנת שפה מופשטת-הבנת מטאפורות, סלנג

שלב חד מילי

- **הופעת המילים המובנות הראשונות** מציינת את תחילת השלב החד-מילי, ושלב זה מאופיין ברכישת המשמעות של המילים.
- רוב המבעים של הילד הם **בני מילה אחת**.
- נמשך מהופעת המילים הראשונות בסביבות גיל שנה וחצי ועד להופעת הדקדוק בסביבות גיל שנתיים וחצי.
- המילים הראשונות שהילד רוכש שייכות לעולמו הקרוב והמוכר.
- מילים חברתיות

שלב חד מילי-המשך

- קצב רכישת המילים החדשות בתחילת השלב החד-מילי הוא איטי, אך בהמשך הילד מגביר את קצב הרכישה, ובכל יום הוא מסוגל ללמוד מילים חדשות אחדות.

- משימתו העיקרית של הילד בשלב החד-מילי היא לקשר בין המילים (הסמלים הלשוניים) שהמבוגרים משתמשים בהם לבין המשמעויות שהמילים מייצגות והמושגים שכבר יש לו על העולם.

(פרופסור אתי דרומי)

השפעת הורים על התפתחות שפה

- להורים יש השפעה עצומה על התפתחות השפה של ילדיהם.
- היבט אחד הוא התפתחות אוצר המילים- שמות עצם, פעלים, תארים.
-

רכישת פעלים

• אז מה אנחנו כבר יודעים על רכישה טיפוסית של פעלים?

בגיל 21 חודשים - מצפים שילד יפיק 26 פעלים

בגיל 24 חודשים - מצפים שילד יפיק 43 פעלים

בגיל 30 חודשים - מצפים שילד יפיק 81 פעלים

(Fenson, Marchman, Thal, Dale, Reznick & Bates, 2007)

כיצד הורים משפיעים על ילדיהם?

- **מגוון הפעלים**, לא הכמות, שבהם השתמש ההורה הוא מדד משמעותי שמשפיע על מגוון

השימוש בפעלים אצל הילדים בגיל הזה .

- המחקר מדגים את הקשר בין איכות השפה שאליה הורים חושפים את ילדיהם לבין התפתחות השפה שלהם.

- המלצה להורים- להשתמש במגוון פעלים כאשר משוחחים עם ילדיהם.

הדרכת הורים

החיזוק היעיל ביותר לילד שיכולת השפה והדיבור שלו מתפתחת הוא עצם

העובדה שמישהו מגיב למסר שהוא העביר.

במקום לומר "איזה יופי את מדברת"

אפשר לומר "כן, אני רואה שאת אוכלת",

ואפשר להרחיב ולשאול: "תוכלי לתת גם לי לטעום?".

שלב חד מילי- המשך

- בערך בגיל שנה וחצי הילד משתמש בכ-50 מילים ואז מתרחש "הפרץ

הלקסיקלי.

- הילד מוסיף לאוצר המילים כ-8 מילים חדשות ואף יותר כל שבוע.
- תקופה זו נמשכת מספר שבועות, לאחריה שוב האטה ברכישת מילים חדשות (בערך 6 מילים בשבוע).
- יכולת ההבנה עולה על יכולת ההבעה.

נורות אזהרה

- מבנה אוצר המילים - תחומי תוכן - התפתחות אופקית ואנכית
- משמעות המילים
- שימוש במגוון קטגוריות תחביריות
- כוונות תקשורתיות

לקות שפה בשלב החד - מילי

- אוצר מילים לא מאוזן
- יתכן קושי בשליפת מילים
- קושי מיוחד בתחום מילות התפקוד

הדרכת הורים-שלב חד מילי

- ילדים רוכשים אוצר מילים במצבים של קשב משותף עם מבוגרים בסביבתם.

•

הדרכת הורים-נטילת תור

❖ כל שיחה דומה למשחק בשניים- כל משתתף תורם לשיחה בתורו.

❖ מה אפשר לעשות?

- לשאול את הילד שאלה, להמתין לתגובתו (באמצעות חיוך, תנועת גוף, הפקה קולית כלשהי) ומיד לאחר מכן להמשיך את "תשובתו" של הילד.
- שיחות יכולות להתקיים גם ללא מילים.
- משחקים לא מילוליים (למשל- בנייה בקוביות, כדור)- גם במשחקים אלה, הילד לומד לשמור על התור.

❖ תרגול ושמירה על תורו בשיחה חשובה להתפתחות תקשורת ושפה.

• איך מאפשרים לילד ליזום נושא שיחה?

בודקים במה הוא מתעניין, על מה הוא מסתכל ולמה הוא קשוב באותו רגע.
ואז ממתינים. ממתינים תוך כדי שמראים לילד שגם אנחנו מסתכלים על
אותו דבר, מתעניינים כמוהו.
לא מדברים כדי לאפשר לילד את זמן העיבוד הדרוש לו כדי להגיד משהו
בעצמו.

ברגע שהוא אומר משהו, נגיב בהתלהבות ונמשיך את נושא השיחה.

מהי היענות הורים?

- "לדבר, לדבר, לדבר עם הילדים כל היום"
- "תתארו מה אתם רואים כשיוצאים עם הילד לטיול, לדבר על צבעים, על העצים, על כל מה שקורה מסביבם".

• מה חסר בהמלצות האלה?

- אינטרקציה בין ההורה לילד

- כדי שלאינטראקציה תהיה משמעות, חשוב ביותר שהיא תתחיל ממה שהילד מביע.

- התפקיד המרכזי של ההורה הוא להבחין במה שמביע הילד ולהגיב בהתאם.

מהי היענות הורים?

- היענות הורים באה לידי ביטוי בתגובה של ההורה למה שילדם מביע או עושה.
- הורים מגיבים מיד למה שהילד משמיע, התגובה שלהם קשורה במה שהילד השמיע, והם מגיבים באופן שמקל על הילד לשמוע אותם.
- מחקרים מצביעים על חשיבותה של היענות ההורים בהתפתחות קוגניטיבית, רגשית ושפתית של הילד.

איזו אסטרטגיה היא היעילה ביותר בתמיכה בהתפתחות שפה אצל פעוטות?

- מחקרים של קייבל ודומש (2011) אסטרטגיה של **דרבון ממוקד** יעילה ביותר ומביאה לרכישה של מילים שנבחרו כמטרה.

דרבון ממוקד

- חשוב לציין שאסטרטגיה זו יעילה גם לצורך לימוד של מבנים דקדוקיים. למשל, אם נרצה לתמוך ברכישה של נטיית שמות עצם ברבים (כדור – כדורים; בלון – בלונים),
- כל עוד הילד וההורה ממוקדים שניהם בפעילות, מומלץ לחזור על מילת המטרה ולהגות אותה באופן מודגש יותר בהשוואה לשאר המילים.

נקודות להדרכת הורים

• להשתמש בשאלות טובות-

✓ מראות שיש לנו עניין ויוצרות ציפייה:

➤ "ומה יהיה אח"כ?"

➤ "ומה אם?"

➤ "ומה עכשיו?"

➤ "איך זה עובד?", "אז מה עכשיו?"

➤ "מה", "מי", "איפה", "למה"

➤ "אתה רוצה ל _____ או ל _____?"

שאלות בולמות שיחה

• "מה זה?"

• "מה זה?".....

• שאלות שעונות על עצמן- "אתה רוצה חלב, נכון קובי?"

שלב הצירופים- גיל 1:6-2:0

- הילד מצרף שתיים או שלוש מילים
למבע אחד טלגרפי כגון: "אבא עבודה",
"כלב אמ-אמ", "אמא תיק"
- הילד מתמקד בעיקר המסר ומשמיט את השאר.

שלב הדקדוקי המוקדם

- מהופעת משפטים בסביבות גיל שנתיים וחצי ועד להופעת היכולת לספר סיפור בסביבות גיל שלוש וחצי.
- שלב זה מציין תקופה פעילה מאוד ברכישת השפה.
- בתקופה זו הילד מתחיל לצרף מילים למשפטים.
- המבנים הראשונים של הילד אינם שלמים ותקינים מבחינה דקדוקית.

התפתחויות בשלב הדקדוקי המוקדם

➤ הופעת צירופים

➤ הילד מפגין יכולת יצירתית- מצרף שתי מילים (או יותר) להשגת משמעות חדשה.

➤ האצה ברכישה של פעלים

➤ בנית המשפט הפשוט שהפועל עומד במרכזו

• הילד לומד את חוקי המורפולוגיה והתחביר של שפתו

מבעי ילדים בשלב הדקדוקי המוקדם

- אין (מל) כפון
- רוצה (מכ) נסיים אחר
- אמא (לי) שון
- אני לשתות הכל
- איפה אוטו (ה) לך?
- תשרוולי לי
- לא כבה אור
- אני רוצה אמא
- עוד פ(ר) פר
- קח תיק

• תן לי את המגזריים" (מספריים)

(עמית בן 3.3)

איך זה עובד?

- מוחו של ילד שהשפה הראשונה שאליה נחשף היא עברית, נערך כבר בתחילת הדרך לשלוף שורשים ממילים ששמע ואגר אותן. ובעברית, **השורש** הוא רכיב המשמעות היסודי ביותר והא מעניק למילה את משמעותה.
- מעיד על כך שהילדים כבר יודעים להשתמש בשורש ששלפו ממילה אחת כדי ליצור מילה אחרת, חדשה.

• לפתוח את הביצות"

(שיר, בת 2:4)

מתי ילדים רוכשים את שמות הצבעים? ואיך ניתן לעזור להם?

- שנות חייו הראשונות צריך הילד לרכוש עשרות אלפי מילים.
- קבוצה גדולה של מילים, ולא קלה לרכישה, היא קבוצת המושגים. עליו לרכוש לדוגמא מושגים הקשורים לזמן (לאט, מחר), לכמות (קצת, הרבה), לגודל (ארוך, גבוה, קטן), לצורה (מלבן, עיגול) וכמובן גם את קבוצת הצבעים

• יעל לדרר, קל"ת

קושי ברכישת מושגים

- רוב הילדים רוכשים את שמות הצבעים ללא קושי עד גיל שנתיים וחצי.
- לעיתים נפגוש בקליניקה ילדים אשר הגיעו בגלל קושי ברכישת צבעים או מושגים אחרים. אצל חלק לא מבוטל מהם, הקושי ברכישת צבעים יהיה הסימן הבולט לקושי בשליפה או לקושי שפתי אחר.
- מומלץ אבחון של קלינאית תקשורת

בינתיים, איך אפשר לעזור לילדים לרכוש את הצבעים?

• **פחות לבחון ויותר ללמד:** כשאנו שואלים את הילד שאלות שאנו יודעים עליהן את התשובה (כמו "איזה צבע זה?") אנחנו למעשה בוחנים אותו, והילד יודע זאת.

• **המלצה להורים - לעשות "שבוע אדום"** כאשר מתעסקים עם דברים אדומים במינון גבוה, ואת כל יתר הצבעים משיימים בתור "לא אדום".

הדרכת הורים

- **שחקו משחקי צבעים** - למצוא פריטים בבית או ברחוב בצבע מסויים.
- **הכינו מחברת צבעים** - בכל דף הדביקו וציירו דברים באותו הצבע.
- **הוסיפו רמז לכל צבע:**
  - ירוק-דשא, אדום-דם, צהוב-שמש וכו'. הרמז יסייע לילד לשלוף את שם הצבע.
- (יעל לדרר, קלינאית תקשורת)

הדרכת הורים

- אחד-אחד: ילדים המתקשים במיוחד ברכישת צבעים, כדאי ללמד כל צבע בנפרד במשך כשבוע.

יש לשים לב !!!

- רמת שליטה בנטיות שם ופועל
- הפקות יצירתיות
- יכולת הפקת משפט פשוט
- התפתחות כישורי השיח

לקות שפה בשלב הדקדוקי המוקדם

- עקב מחסור במיליות תפקוד - הפקת משפטים חסרים
- קושי ניכר בשליטה בנטיות שם ופועל

לקויות שפה

- קיים קשר הדוק בין התפתחות שפה דבורה ושפה כתובה. ילדים עם לקויות שפה בגיל הרך, נמצאים בסיכון משמעותי לפתח לקויות למידה בגילאי ביה"ס.
- הטיפול יתייחס לכל רכיבי השפה

גורמי סיכון ללקות שפה

- מחקר חדש בוחן את הסבירות שילד יקבל אבחנה של לקות שפה אם הוא

מאופיין באחד מגורמי הסיכון הבאים:

איחור ברכישת מילים ראשונות (אמורות להופיע בגיל 15 חודשים)

איחור ברכישת צירופי מילים (אמורים להופיע בגיל 24 חודשים)

גורמי סיכון- מחקר

- הוגדרו שתי קבוצות: ילדים עם לקות שפה וילדים שהראו התפתחות שפה נורמטיבית.
- ממצאי המחקר העיקריים:
- 55% מהילדים שאובחנו כלקויי שפה איחרו בשלב צירופי המילים.
- כל הילדים שאיחרו גם ברכישת מילים ראשונות וגם ברכישת צירופי מילים אובחנו בסופו של דבר כלקויי שפה.

אז מה זה אומר?

שלב רכישת המילים הראשונות – בין אם בזמן ובין אם באיחור – לא נמצא
מנבא ללקות שפה בהמשך.

**איחור בשלב צירופי מילים מהווה מדד טוב בהרבה לניבוי לקות שפה
בהשוואה לרכישת מילים ראשונות.**

הפנייה לקלינאית תקשורת

**שילוב של איחור ברכישת מילים ראשונות ובשלב צירופי המילים מהווה
גורם סיכון משמעותי להתפתחות שפה.**

הפנייה לקלינאית תקשורת

- פעוטות בני 15 חודשים שטרם הפיקו מילים ראשונות אבל מראים התפתחות תקינה בכל שאר התחומים – אתם לא צריכים להיות מודאגים לגביהם.
- אם אתם מכירים ילדים בני 24 חודשים שטרם מצרפים מילים מומלץ שילדים אלה יפנו להערכה אצל קלינאית תקשורת, במיוחד אם הם איחרו ברכישת מילים ראשונות.

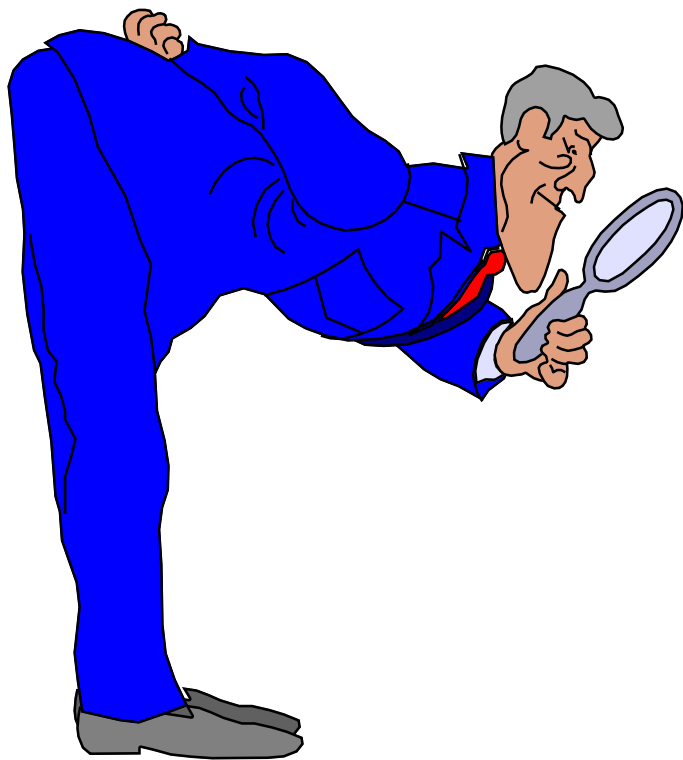
השלב הדקדוקי המאוחר:

- מתחיל לרוב סביב גיל 3.5 עד גיל בית ספר, ומשקף התפתחות בכל מרכיבי השפה.
- יציאה מעבר לגבולות המשפט הבודד.
- הילד לומד שהשפה משמשת להבעת רעיונות מורכבים.
- אוצר המילים מתרחב.

השלב הדקדוקי המאוחר

- הידע התחבירי של הילד גדל, והוא מתחיל להשתמש במשפטים מחוברים מסוגים שונים .
- משפטים מורכבים.
- בתקופה זו מופיעים גם ניצני האוריינות והילד מתחיל להיות מודע לכללים הפונולוגיים (חריזה, אורך מילה)
- החשיפה לספרים ולסיפורים תורמת להתפתחות שפה מורכבת יותר ולרכישת ידע על השפה הכתובה.
- השלב הארוך ביותר- ממשיך ומשתכלל בכל שנות התבגרותנו.

יש לשים לב !!!

□ הפקת משפטים מורכבים

□ שליטה במערכת הבניינים

□ יכולת בניית סיפור ברצף או לספר תהליכים

□ שימוש רב במילות "פקק"

לקות שפה בשלב הדקדוקי המאוחר

□ חוסר ארגון במסר הלשוני

□ קושי מיוחד בהפקת משפטים מורכבים

□ קושי מיוחד בזיהוי, הבנה והפקה של תהליכי גזירה

הדרכת הורים - משחקים

1. **חילוף תפקידים:** לעודד את הילדים לספר סיפור ברצף לפי התמונות.

2. **כותבים ספר:** לצייר ולספר סיפור יחדיו.

(מתוך הספר "תקשורת דרך משחקים", עדנה אתרוג)

הדרכת הורים

3. "משהו טוב": לספר "משהו טוב" שקרה לך היום. כאן חשוב להזכיר שההורה מהווה דמות למודל, ולכן הוא חייב לקחת חלק פעיל במשחק ולשתף.

לסיכום

• מחקרים רבים וההתנסות הקלינית מראים כי ישנה חשיבות רבה לאיתור המוקדם של הלקויות השונות ולהתערבות מוקדמת ואינטנסיבית עד כמה שניתן.

לכן בכל חשש, מומלץ להפנות לאבחון מקיף של קלינאית תקשורת המתמחה בטיפול בילדים בגיל הרך.

ביבליוגרפיה

- ספר "ילד מה הוא אומר" אניטה רום, מיכל סגל, בתיה צור. 2003.
- ספר "התערבות תקשורת ושפה לילדים לקויי שמיעה: השלב הקדם מילי". אסתר דרומי, דליה רינגוולד פרימרמן. 1996.
- "לשיחה דרושים שניים"- איילה מנולסון, מרכז האנן
- Wolff, J. J., Botteron, K. N., Dager, S. R., Elison, J. T., Estes, A. M., Gu, H., ... & Zwaigenbaum, L. (2014). Longitudinal patterns of repetitive behavior in toddlers with autism. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 55(8), 945-953.

•

- "תקשורת ושפה בגיל הרך", מאגר מידע לשיתוף הורים, הוצאת משרד החינוך והתרבות, 2009.

- "אוטיזם, מסע להבנת הרצף" - פרופסור אסתר דרומי

- אתר מקסים ושימושי להורים – Find my way

- <https://findmyway.firstwordsproject.com/#milestones>

תודה על ההקשבה המשותפת!

